

TEXTOLÓGIAI KALAUZ AZ ESTERHÁZY-KALAUZHOZ

VASS LÁSZLÓ

0. Bevezető megjegyzések

A különböző szövegösszetevők közül — a szemiotikai textológia elméleti keretében — alapvető fontosságú a szöveg fizikai manifesztációjának tekintett (dominánsan verbális) objektum, egy szóval a *vehikulum* (Ve), minthogy erre a vizuálisan vagy akusztikusan, adott esetben audiovizuálisan (ap)percipiált objektumra 'helyezzük rá' a szemiotikai textológia kategóriarendszerét, amely aztán előírja, hogy a továbbiak során milyen összetevőket szükséges létrehozni, majd ezek közül kiválasztanunk a szöveg interpretációjához. (A szakirodalmi utalásokat összefoglalóan lásd a 4.2. pontban.)

Ebben a tanulmányban egy *speciális felépítésű szöveg* [MARIANNA D. BIRNBAUM: *Esterházy-kalauz*] *vehikulum*ának néhány kérdésével kívánok foglalkozni, a szemiotikai textológia kategóriarendszerének és további összetevőinek behatóbb tárgyalása nélkül. A szóban forgó szöveg speciális felépítését mintegy *Használati utasításként* MARIANNA D. BIRNBAUM a következőképpen jellemzi: „(...) ez a kötet két összefüggő, egymás mellé helyezett részből áll. Az egyik oldalon a kérdések és válaszok, a másik oldalon az azokat kommentáló Esterházy-idézetek szerepelnek (...) Ezek az idézetek a párbeszéd témáit illusztrálják, hol pedig szimmetriákra vagy éppen ellentmondásokra mutatnak rá. Ezért fontos e könyv két oldalának egyszerre olvasása” (BIRNBAUM: 1991. 5.).

1. Vehikulum, vehikulum-imágó, figura, notáció

1.1. Szűkebb értelemben a szemiotikai textológia keretében — mint ismeretes — *vehikulum*nak minősül írott, nyomtatott vagy hangzó nyelvi elemek (tágabban persze nem csak ezek) valamely együttese, melyről mint (dominánsan) verbális objektumról feltételezzük, hogy egy 'jelölő-jelölt' kapcsolat fizikai hordozója. Mentális képe a *vehikulum-imágó* (Velm). Ismeretes az is, hogy a *vehikulum*mal kapcsolatban minden esetben különbséget szükséges tenni annak *fizikai* szemiotikai arculata [= *figurája*] és *nyelvi* szemiotikai arculata [= *notációja*] között.

1.2. A továbbiakban elsősorban ezeket a tényezőket tartva szem előtt kívánok deskriptív jellegű (szükségképpen részleges) kommentárokat hozzáfűzni MARIANNA D. BIRNBAUM vizuálisan (ap)percipiált könyvének (MARIANNA D. BIRNBAUM beszélget Esterházy Péterrel. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991. 164 p.) egyes részeihez.

2. Az Esterházy-kalauz vehikulumfragmentumaihoz

Kommentárjaim megfogalmazásához az *Esterházy-kalauz* négy, reprezentatívnak tekinthető *vehikulumfragmentumát* választottam ki, és pedig a kötet 6—7. (lásd T.Ve/1), 70—71. (lásd T.Ve/2), 138—139. (lásd T.Ve/3), valamint 24—25. oldalát (lásd T.Ve/4).

2.0. Először a kiválasztott T.Ve/1 vehikulumfragmentumok páros számú (bal oldali) lapjaival kapcsolatban kívánok néhány globális megjegyzést tenni.

2.0.1. A T.Ve/1, T.Ve/2, T.Ve/3 és T.Ve/4 páros számú (6, 70, 138 és 24) oldalainak tipografikus *figurájára* vonatkozóan azt állapíthatjuk meg, hogy (a) egyazon (Univerz) betűtípussal van szedve, (b) makroformája párbeszéd benyomását kelti, és (c) balra (nagybetűs elemekhez) van zárva.

2.0.2. A T.Ve/1—6, T.Ve/2—70, T.Ve/3—138 és T.Ve/4—24 *notációjára* vonatkozóan pedig azt, hogy eltekintve néhány idegen szótól és névtől (*koordináta, referencia, intenció, koncepció, kontextus, Picasso, Danilo Kiš, Umberto Eco* stb.), magyar szavakból áll, amelyeknek szövegmondatokká szerveződését a vehikulum írásjelekkel is jelzi.

A (jobb oldali) páratlan (7, 71, 139 és 25) számú lapok vehikuluma meglehetősen változatos vizuális képet mutat. Generálisan: a T.Ve/1—7, T.Ve/2—71, T.Ve/3—139 és T.Ve/4—25 tipografikus *figuráját* különböző betűtípussal (Monophoto Plantin, Times stb.), -fokozattal és -vastagsággal, többnyire normál módon (sötéten), egy alkalommal inverzben (sötét alapon világos betűkkel) szedett, eltérő behúzású, hosszabb-rövidebb sorokból álló, egyszer tömbös, másszor jobbra vagy balra zárt, megint másszor központosított, egy esetben grafikus komponenssel is rendelkező, egymástól (al)címekkel (melyeket kurzív betűk és számok konstituálnak) és spáciumokkal elkülönített, gyakran visszatérő, ismétlődő elemeket (is) tartalmazó részek alkotják úgy, hogy azok szimmetriákat, aszimmetriákat hoznak létre. (A teljesség kedvéért megjegyzem, hogy néhány chirografikus és daktilografikus reprezentációt (is) tartalmazó páratlan számú oldal is található a kötetben.)

2.1.1. A T.Ve/1—7 vizuális *figuráját* egyrészt a nagy- és kisbetűs, másrészt a kövérrrel szedett szegmenssek specifikálják, harmadrészt az, hogy a negyedik és az ötödik szegmens nyilván dia-, illetve polilogikus, amire a verzális betűkonfigurációk utal(hat)nak.

2.1.2. A T.Ve/1—7 *notációjával* kapcsolatban megállapítható, hogy a különböző részeket néhány kivételtől eltekintve (például BEATRÍZ VITERBO, *Jorge Luis Borges*,

MDB: Fontos-e, érdekes-e egyáltalán, hogy a kritikus vagy az olvasó azonosítsa a vendégszövegeket az írásaiban? A visszatérő vendégszövegek leginkább a Bevezetés-ben tűnnek fel. Akarja, hogy felismerjék őket? Fontos ez a teljes szöveg számára?

EP: Kapásból azt mondanám, hogy nem. Más kérdés az, hogy aki semmit nem tud azonosítani, az nyilván olyan koordináták közt mozog, vagy olyan referenciákkal bír, hogy az egész intenciójáról is lemarad. Gondolom, hogy aki jól tudja olvasni a könyveimet, az *per def.* néhány dolgot azonosítani fog.

MDB: És a néhány az elég? Vagy mindent kell hogy azonosítani tudjon, mert anélkül nem tud közel férni a szöveghez?

EP: Én a következőt mondom erről: egyrészt itt kialakult ebben a pesti országban ez úgyben egy quiz-játék, ami rettenetes. Kritikus, olvasó – hogy ki mit ismer föl.

MDB: De nézze, ha bemegyünk egy múzeumba, szeretjük felismerni, hogy például ez a Picasso Lucas Cranach képanyagára épült, meg efféle...

EP: Igen, de hát egy „Kinyílt az ajtó”, Jósika Miklós – nemde bár ez elég nehézkes. Nekem a hatás az érdekes. Az, hogy a szöveg testében egy idegen test van. Most egyfelől igaz, hogy ezek hasonulnak a szöveghez...

MDB: Vagyis belesimulnak a szövegbe...

EP: Egyfelől. Másfelől azonban mégiscsak idegen marad. Következésképpen valami billegés támad a szövegben. No most ez

EGY PERZSELŐ FEBRUÁRI DÉLELŐTT, AMIKOR BEATRÍZ VITERBO MEGHALT. LE-
NYÜGÖZŐ HALÁLTUSÁJÁBAN EGY PILLANATRA SE SÜLLYEDT AZ ÉRZELOSSÉ-
GIG, SE A FÉLELEMIG. ÉSZREVETTEM, HOGY A CONSTITUCION TER VASKER-
TES PLAKÁTÁLLVÁNYAIN KICSERÉLTEK VALAMI SZÓKE DOHÁNYREKLÁMOT:
FAJT A DOLOG, MERT BELÁTTAM, HOGY BEATRÍZTÓL IMMÁR TÁVOZÓBAN A

Sz (B), 680. *Jorge Luis Borges*.

– Idézetekkel azért szóltam. A Függő jobb részei Kosztolányié. Persze ez
nem peröntő, idézni nagyon rossz íróktól is tudok. Vagy mondjuk így: tudtam.
Ha rá, József Attilára, Rilkére, Pilinszkyre gondolok – akkor ugyanazt a
sívárgást érzem, mint ha a zenére. Hogy ezek valami magasabb létezési formák.
Hogy egy költő az közelebb van az éghez. „Art csinálom, amú eddig, nézdegyiek”.
Al, 1989:1,35.

DAISY Te engemet még nem ismersz!
HALASSI II. Mondd hát, lenge hölgy...
KURFÜRST A hölgy: úr.
KAR Itt minden csak látszat,
Minden ember játszhat.

D (B), 272. *Madách Imre*
Kosztolányi Dezső

ROBI Híjjuk hazánknak!

FIÚCSKÁK *mint fent*
Hazánknak!

ROBI *hirtelen*
Gyűlöllek, hazám,
bogar lépjen nyitott szemedre!

FIÚCSKA Hogy volt, hogy volt!
D (B), 310. *József Attila*

A jó olvasó szűz, újra meg újra.
Mindig mindent előlről kezd. Szűz és hátor. Van bátorsága önmagához igazodni.
Olvas, mert ez neki így jó. Azért olvas, amiért cszik.
Jó olvasó nélkül nincs jó irodalom. „Olvasók, írók és tszűzök”. Al, 1988:3,37.

7.

mok egymásra csúsztatva helyenként a szó szoros értelmében megtörik egymást. Ennek
eredményeképpen jönnek létre a *nalá, fogl, körb, C* stb. — féle betűkonfigurációk és
-darabkák, amelyek magyar szavak töredékeinek, illetőleg ‘betűmaradvány’-oknak
tekintendők.

Az *Esterházy-kalauz* páratlan számú oldalainak java részét T.Ve/1—7 és T.Ve/1—
71 típusú vehikulumok teszik ki, az eredetivel egyébként többé-kevésbé megegyező
betűtípussal, -nagysággal stb. szedve.

2.3.1. A T.Ve/3—139 vizuális *figuráját* a két vehikulumfragmentum elhelyezése,
egymáshoz való viszonya a szedéstükörben és az inverz szedés az (elfordított) L alakú
sötét mezőben dominálja.

2.3.2. A T.Ve/3—139 *notációjával* kapcsolatban a következőket jegyezhetjük meg.
E vehikulum(fragmentum)ok eredeti lelőhelye Esterházy Péter és Czeizel Balázs
könyve, a *Bk = Biztos kaland* (Novotrade Rt., Budapest, 1989.) számozatlan lapjai,
melynek további érdekessége, hogy ‘hátról kezdődik’ és albumszerű. Innen
MARIANNA D. BIRNBAUM könyvébe a bal oldali felső rész egy az egyben került, a jobb
oldali alsó (eredetileg is inverz szedésű) rész pedig az L alakú fekete alap által körülha-
tárolt, szűkített formában, a 2.2.2. pontban bemutatott T.Ve/2—71-hez hasonló töredé-
keket hozva létre (*ngosan, ond, gyenek* stb.).

T.Ve/1 Rilke) magyar szavak és tulaj-
donnevek (az utóbbiakra lásd
például Kosztolányi, Pilinszky)
konstituálják.

Ami az (al)címeket, illető-
leg rövidítéseit illeti, azok egy-
egy Esterházy-műre utalnak,
és pedig: *Al = Alföld* (ben közölt
írásra), *(B) = Bevezetés a szép-
irodalomba* (Magvető Kiadó,
Budapest, 1986.), *D = Daisy*
(Magvető Könyvkiadó, Buda-
pest, 1984.), *Sz = A szív segéd-
igéi* (Magvető Kiadó, Budapest,
1985.).

2.2.1. A T.Ve/2—71 vi-
zuális *figuráját* részben a fenti-
ek egyedítik, részben az, hogy
MARIANNA D. BIRNBAUM hol
ide, hol oda zárva, mintegy
egymásra montíroz különböző
vehikulumfragmentumokat.

2.2.2. A T.Ve/2—71
notációjá ily módon sajátosan
alakul. A *(B)*, az *F = Függő*
(Magvető Kiadó, Budapest,
1981.) és az *Sz* jelű kötetekből
származó vehikulumfragmentu-

2.4.1. A T.Ve/4—25 vizuális *figuráját* részint az eddigiek, részint pedig egy képi komponens specifikálja.

2.4.2. A T.Ve/4—25 *notációját* illetően feltűnő bizonyos (már ismert) részek visszatérése, ismétlődése és Kovács Árpád Daisy-rajza. Lap alji fragmentuma a *Kh = A kitömött hattyú* (Magvető Kiadó, Budapest, 1988.) 6—7. oldaláról való.

3. Vehikulumsajátosságok — formáció és sensus

3.0. A kiválasztott és az előző pontban jellemzett vehikulum(fragmentum)ok mentális képe képezi a további interpretációs lépések, műveletek elvégzésének kiindulópontját. A szóban forgó vehikulumok ismertetett speciális jellege azonban jó néhány problémát felvet a hozzájuk rendelhető *formai* felépítés (*formáció* [Fo]) és *szemantikai* felépítés (*sensus* [Se]) előállításával kapcsolatban. Tekintsünk közülük néhány átfogó jellegű, interpretatív jelentőségű kérdést.

3.0.1. A vizsgált vehikulumok páros számú oldalainak formai és szemantikai felépítésleírását nagymértékben befolyásolja az egyes szegmentumok eltérő s következetesnek nemigen mondható sortördelése, ami egyrészt a sorok különböző hosszúságát eredményezi, másrészt bizonyos (egybetartozó) szintaktikai szerkezetek enjambement-szerű széttagolását (lásd például a T.Ve/1—6 10—11., a T.Ve/4—24 16—17. sorát stb.).

3.0.2. A páros számú oldalak lényeges sajátossága *belső kommunikatív organizációjuk* dialogikus jellege, amit minden esetben egyértelműen kifejezésre juttat egyrészt az, hogy mind e könyv szerzőjét, mind pedig beszélgetőpartnerét monogramja (MDB és EP) jelöli, másrészt pedig az, hogy az egyes dialógusrészeket spácium választja el egymástól (vö. a 0. pont idézett részeivel).

3.1. A páros és a páratlan számú oldalak relációjában meghatározó vonás azok *diszkurzív* (deszignáló, (ko)referenciális) *organizációja*, melyet az jellemez, hogy az összetartozó lapok bizonyos szövegrészei kölcsönösen kommentálják, illusztrálják vagy kiegészítik, esetleg ellenpontozzák egymást (vö. a 0. pont idézett részeivel), más szóval: közöttük (közvetlen) intertextuális kapcsolatok állnak fenn.

MDB: Ott vannak Magánál a nagy koncepciók, amelyek az egész művet tartják, és mellette van rengeteg minikonceptió, a szimmetriák, a visszatérő inotivumok.

EP: Úgy van ez – de lehet, hogy nem egészen arra válaszolok, amit kérdez –, hogy én valóban az átlagnál több dolgot rögzítetek vagy tudok egy szövegben. Hogy egy triviális példát mondjak – az eposzi állandó jelzők –, hogy az ugyanaz legyen a második és a négyszázadik oldalon is, akkor arra emlékezni kell, és emlékezem is. De ez, bár kikerülhetetlen, lényegtelen. Tudniillik azt akarom mondani, hogy az derül ki, hogy ez a rettenetesen sok dolog, amit én rögzítetek ebben a rendszerben, ha ez valóságosan rendszer, akkor ez elkezd működni, és sokkal több tükrörendszer és szimmetria jön létre, összehasonlíthatatlanul több összjáték, mint ami kalkulálható; az egész mozgásba jön, ha jól van megcsinálva.

Vagy mást kérdezett? Hogy túl vannak-e írva? Mert van olyan élő ember, aki nem állítja ezt gondolni.

MDB: Nem, nem kérdeztem ezt. Vagy tudja mit? Kérdezem.

EP: Azt hiszem, van valóban valami az írásomban, amit, ha rossz, akkor tüntetnek kell nevezni, ha nem, akkor mondjuk, soknak. Vagy durván szólva gazdagnak. Ez olyanokat is irritálhat, akikkel, azt remélem, „együtt” vagyok. Tehát például ezek a Carthesianus lelkék, ezek a Babilson neveltek – azt nem tudom, hogy nyilvánosan mennyire merem ezt vállalni, de mondjuk, hogy az általam nagyon tisztelt, amolyan Vorvaterként tisztelt emberek, hogy egy Vorvater mondjak:

természet nem hagyja megváltoztatni magát, de kedvesem, ástott közbe tettett nyugalommal, én szavatok a lady biztonságáért, derék indián, így Csáthi, egyébiránt is, mit „Öregem, anyád beleiben a halál lakozik.” Így mondja. Nem szerettem ezt a hangot, az ember ne állítsa oda magát a halál. fogl meg, csuklóm odanyújtom, hogy vizsgálj meg, mint szoktad, ütögetem, Csáthot megnyugtathat- uák vagy velejéig kimerítették saját tirádái, mo- solyogt, s mint egy szabadnapos szobalány, ked- F. 22 vesen, szívességből húzogatta körb A lektorijelentésről édesanyja beleiben ket, ami őt lakozott a halál. Ezt a kezelőorvosa fogalmazta így: „Öregem, gondolja C anyád beleiben a halál lakozik.” A lektorijelentésről tehát tudta bick, hogy azt nem tudta, hogy édesanyja tudja-e ezt, A (B). 326 mondotta, megkérdezné azt is, mit remél ettől az iránytól Csáth, ha majd a sok hazugság véget ér,

akarja vissza- hárítani a felelősséget, ki szavatok a lady bizton- ságáért?, sügta Koroni, nem, ő, Frédi bácsi, vál- talja az elbeszélő felelősségét, hanem, és itt majd- nem sirni kezdett a drága, így Frédi bácsi, de becsületére legyen mondván, hűsiesen tartotta ma- gát, egyszerűen szereti Flápat, szereti, szereti, szereti, még akkor is, ha a Flápa környezetében lévő talán már nem is hisznek a tiszta szerelem- ben, és Flápat is nyilván efelé akarnak befolyá- solni, ám ő, a kis nő, Isten bizony, Korom ámu- latában föltette a kezét, mint az iskolában, csak, így Korom, csak nem azt akarja Frédi bácsi mon- dani, hogy az a kis nő a...

F. 70.

Kászoni! hányszor eszembe jut, hosszú sörényed, langyos-lusta combod, mannás-meleg melled, tejzú csókod, a Drachsch testére nem lehetett ilyen felhőlenül gondolni, ott mindig hozzá kellett venni az egész életet, F. 122

hosszú sörényed, langyos-lusta combod, mannás-meleg melled, tejzú csókod, az arca viszont szenvedő, nehéz, fénylik az éjszaka zslirjá- tól, orcáját nappal láthatatlan barázdák törék szét, F. 6

71

lehet az oka, célja például *A kitömött hatyú* 6—7. oldaláról származó részek T.Ve/4—25 szerinti elrendezésének? És így tovább.

3.3. A páratlan számú oldalak *texturális organizáció*jának feltűnő jellegzetessége — az *Esterházy-kalauz* egészét tekintve is — bizonyos vehikulumfragmentumok ismét- lődő visszatérése, mellyel az interpretáció során feltétlenül számolni szükséges. Például: *hosszú sörényed, langyos-lusta combod, mannás-meleg melled, tejzú csókod* (lásd T.Ve/2—71 és T.Ve/4—25, mindkét esetben kétszer is, ha nem is egészen azonos for- mában).

3.4. Minthogy a páratlan számú oldalak egymástól (al)címekkel és spáciumokkal elválasztott részei Esterházy-idézetek (vö. a 0. pont vonatkozó részeivel), nemcsak a páros számú oldalak megfelelő szegmentumaival állnak intertextuális kapcsolatban, ha- nem a szóban forgó idézeteket tartalmazó Esterházy-művekkel is, vagyis mintegy fel- idéz(het)ik azok részleges, esetleg teljes verbális és nem verbális kontextusát egyaránt. Az persze nehezen képzelhető el, hogy az interpretátor mondjuk a T.Ve/2—71 vagy a T.Ve/3—139 alapján rekonstruálni tudja például a *Függő* 23. vagy a *Biztos kaland* meg- felelő oldalának hiányzó, helyesebben inkább montírozott, illetőleg szűkített egységeit, részeit, hacsak nem ismeri „Esterházy minden sorát könyv nélkül” (BIRNBAUM: 1991. 5). A pontosítás itt azt kívánja kifejezésre juttatni, hogy az applikációval, illetőleg a szűki-

T.Ve/2

3.2. A formai és szeman- tikai felépítésleírás szempontjá- ból relevánsnak tekinthetők a páratlan számú oldalak egyes szegmentumainak szedésére, el- helyezzésére, egymáshoz való vi- szonyára stb. vonatkozóan fel- tehető kérdések. Miért került például a T.Ve1 Sz (B)., 680. *Jorge Luis Borge* (al)című szegmentuma a 7. oldalon fölül- ről a második helyre, amikor mind *A szív segédigéiben*, mind pedig a *Bevezetés*...-ben a beke- retezett szedéstükör alján talál- ható? Milyen szerepet tulajdo- níthatunk (ha tulajdoníthatunk) például annak, hogy a *Daisy*ből származó részeket a T.Ve/1—7- ben egyszer jobbra, másszor balra igazította BIRNBAUM? Mi- ért vannak például más-más margóhoz állítva a *Függő*ből származó részek a T.Ve/2—71- ben? A *Biztos kaland*ból például mért éppen az adott oldalak sze- repelnek a T.Ve/3—139-ben, és mért éppen az adott módon? Mi

téssel új minőség jött létre, T.Ve/3 melynek lényege elsősorban a már említett intertextuális kapcsolatok révén ragadható meg.

3.5. Minthogy a páratlan számú oldalak Esterházy-művekből származó szövegszegmentumai meglehetősen gyakran foglalnak magukba más szerzők műveiből vett idézeteket (vagy idézet jellegű részeket), nemcsak a megfelelő Esterházy-művekkel állnak intertextuális kapcsolatban, hanem a szóban forgó idézeteket tartalmazó, de más szerzőktől származó művekkel is, vagyis mintegy felidéz(het)ik azok részleges, esetleg teljes verbális és nem verbális kontextusát egyaránt. Közülük nézzünk meg kettőt kissé közelebből is.

3.5.1. A T.Ve/1—7-ben fölülről az első fragmentum *A szív segédigéi* egyik számozatlan oldalán, a bekeretezett szedéstükör alján található, de kissé módosított formában megjelennik a *Bevezetés a szépirodalomba* 666. oldalán is, s voltaképpen egy Illyés Gyula-sorpár parafrázisa. Ez a sorpár Illyés Gyula *Egy mondat a zsarnokságról* című verséből származik, mely 1950-ben keletkezett, s először 1956. november 2-án jelent meg az *Irodalmi Újságban*. Álljon itt e költemény első és utolsó két versszaka.

Hol zsarnokság van,
ott zsarnokság van,
nemcsak a puskacsőben,
nemcsak a börtönökben,

nemcsak a vallató szobákban,
nemcsak az éjszakában
kiáltó ór szavában,
ott zsarnokság van

MDB: Most nézzünk valami mást, amelyben az egyik a másikra épül. Nekem ilyen volt a Biztos kaland, mert én azt hittem, hogy az a Csokonai Lilinek az ikre. Ehhez Maga viszont nem szól semmit.

EP: Igen.

MDB: Mi a Biztos kaland? Azon kívül, hogy a halálról is szól, mely biztos ... Tehát a halál?

EP: A Biztos kaland egy könyv.

MDB: Óriási. De miről szól?

EP: A kérdés jó ... általában azért nem szeretem megmondani, hogy miről szólnak a könyveim, mert kitüntetett véleményként kezelik a véleményemet, a szerző véleményét, ami helytelen.

MDB: Danilo Kiš azt mondta, hogy az ő írásainak csak egy olvasási lehetősége van, az, amit ő igényel. És még ott is, ahol ambiguitás van, azt ő tette oda, „azt a három ambiguitást”, tehát tulajdonképpen megint csak egy olvasási lehetősége van. Maga ehhez mit szól?

EP: Azt mondom, hogy ez nem így van.

MDB: Danilonál vagy Magánál?

EP: Ez semmilyen szövegnél nincs így, sőt, minél jobb egy szöveg, annál kevésbé igaz. Tehát a Danilo szövegeire nagyon nem igaz.

MDB: Ennek ellenére a Biztos kaland olyan formán alapszik, amit nem lehet félreérteni. Vagyis kétfelől indul, és közepén találkozik és fellobban – és utána még egyszer

A jávorszarvas
határozott kiállású,
jó tejhozamú
angol tweed.
(Ikarusz?)
Vagy annak műanyag
utánzata. Tudja,
én már azt is értékelem,
ha a nyakkendő
nem gumis. Érti,
mire gondolok?
Igen, maga érti.
Nem hiába süt a nap,
és nem volt
főlöszleges a földosztás.
Mi most jól érezzük
magunkat, ezt ne
felejtse el. Tudom,
hogy magának se könnyű.
Szemedben bársony
naplemente,
bocsásson meg.

Amikor belépett a lakásba,
ta, hogy baj van. Nem érezte,
és, amin eliszkolhatott volna.
icsit meg is nyugtatta. A sors,
ngosan, és ettől úgy megijedt,
gy mindenről megfedkezett,
mond a javára szólhatott volna.
Szándékosan csapott zajt,
nyenek utólag szemrehányást,
kucsált volna, nem, ő bejött,
mert... mert, ezért vagy azért,
idehúzta a szíve, mondjuk,
most benéz elébb a konyhába,
a maradt valami a disznósajtból, aztán pedig...
Ekkor kinyílt a fehér szárnyas ajtó,
résnyire (nem az, amiről már esett szó),
és ebben kócbáb, az apja feje jelent meg
mosolygott, csak a szemüvege volt
ul zilált, kócos volt a szemüveg, borzas, efféle.
rás: mintha édesapja most jött volna a gőzből.
Nem kukkantsz be, öregem?
allgatott, nem merte kimondani, amit gondolt.

T.Ve/3 (...)

mert ahol zsarnokság van,
minden hiában,
a dal is, az ilyen hű,
akármilyen mű,

mert ott áll
eleve sírodnál,
ő mondja meg, ki voltál,
porod is neki szolgál.

3.5.2. Ugyancsak a
T.Ve/1—7-ben fölülről az ötö-
dik szegmens először a *Daisy*-
ben jelent meg a 35. oldalon, s
kövérrel szedett részének má-
sodik sora József Attila *Magány*
című versének (1936.) felütése.
Álljon itt e rövid költemény el-
ső, második és utolsó versszaka.

139

Bogár lépjen nyitott szemedre. Zöldes
bársony-penész pihézzé melledet.
Nézz a magányba, melybe engem küldesz.
Fogad morzsold szét; fald föl nyelvedet.

Száraz homokként peregjen szét arcod,
a kedves. S ha cirógnál nagyon,
mert öled helyén a tisztá úrt tartod:
dolgos ujjaid kösse le a gyom.

(...)

Mozdulatlan, hanyatt fekszem az ágyon,
látom a szemem; rám nézel vele.
Halj meg! Már olyan szótlanul kívánom,
hogy azt hihetném, meghalok bele.

A fentiek egybevetésével T.Ve/4 általánosan levonható következtetések minimálisan a következők. Az *Esterházy-kalauz* páratlan számú oldalainak szegmentumai kölcsönösen utal(hat)nak egyrészt egymásra, másrészt a páros számú oldalak dialógusrészeire, harmadrészt Esterházy Péter aktuálisan adott írásaira s végül más szerzők műveire, kötetekre vagy életművére, ilyenformán a legkülönbözőbb verbális és nem verbális kontextusokra, a motivikus, emblematis, tágabban (különböző típusú) intertextuális vagy szupertextuális kapcsolatok rendkívül gazdag és finom mintázatát hozva létre.

4. Befejező megjegyzések

4.1. Ebben a tanulmányban a szemiotikai textológia modelljének fölhasználásával MARIANNA D. BIRNBAUM *Es-*

terházy-kalauz című könyvébe s vele Esterházy Péter írásaiba kívántam legalább részlegesen betekintést nyújtani. Az erre a célra kiválasztott, általam reprezentánsnak tartott oldalpárokhoz fűzött főként deskriptív megjegyzésekkel a korszerű nyomdatechnikai eszközök, tipográfiai eljárások stb. által létrehozott vehikulumok fizikai szemiotikai és nyelvi szemiotikai aspektusának néhány sajátosságára kívántam rávilágítani. Ennek az alapvető, de az interpretáció szempontjából mégis csak parciális feladatnak az elvégzését önkorlátozó módon, tudatosan vállaltam — az interpretáció további lépéseinek végrehajtását, illetőleg bemutatását a későbbiekre hagyva.

4.2. Az áttekinthetőség kedvéért itt adok meg néhány, a szemiotikai textológia modelljére vonatkozó bibliográfiai adatot. A szemiotikai textológia *elméleti keretével* kapcsolatban lásd például PETŐFI: 1990a., PETŐFI: 1990b., PETŐFI—VASS: 1992.; a *szöveg fizikai manifesztációját* illetően lásd például BENKES—PETŐFI: 1993a.; a szemiotikai textológia *kategóriarendszerére* vonatkozóan lásd például PETŐFI—BENKES: 1992., PETŐFI—BÁCSI—BENKES—VASS: 1993.; a *szöveg interpretációjához* lásd például PETŐFI—VASS: 1993.; a *figura* és a *notáció* aspektusaival kapcsolatban lásd például PETŐFI: 1991., 1993.; a *diszkurzív organizáció* vonatkozásában lásd például VASS: 1993.; az *intertextualitáshoz* lásd például: VASS: 1991a., BENKES—PETŐFI: 1993b.; a *szupertextuális* kapcsolatokra lásd például VASS: 1990., 1991b.

Haladtam előre ebben a tárgyban, amit haladtomban készítettem. Idézet vége. Ez minden könyvnél így van, hogy nem tudom, hogy hova jutok ki — tehát ennél sem, vagyis pontosabban, hogy mikor van vége.

MD8: De tudta, hogy milyen formában állítja össze, hogy mi követ mit, hogy mit mi fűz egymáshoz.

EP: Azt igen, de amikor úgy éreztem, hogy készen vagyok, az akkor egy nagyon bizonytalan szituáció volt. Akkor tudtam, hogy ez (így meg így) konkrétan elkészült, megvan: és akkor ez most mit jelent? Nehezen érthető ez, mert túlságosan személyes a beszéd. De, hogy bizonyos szövegek például mellérendeltek. Egy könyvben azonban minden egymás után jön. Ez egy örök probléma egy ilyen skriblernek, hogy lehet trükközni, ahogy akar az ember, vannak erre mindenféle avantgarde-nak mondott nemtudommicodák, végül is olvasni az ember — ahogy mondani szokás — egyik szót olvassa a másik után! Az egészen van egy időbeli rendszere, ami nem felel meg az előzetes időbeli képnek, amit az ember elgondol magának. Ezzel radikálisan szembe kell nézni. Akkor ez mit jelent? Akkor azt ide tettem, ezt pedig mögé tettem. Néha próbálkozom egymás mellé tevéssekkel, például a két Daisy-t is egymás mellé tettem, de azért ezek inkább szimmetriák vagy rajzok és gesztusok.

MD8: Vagy, hogy visszatérő ikonok, vagy fő- és mellékmotivumok.

ROBI A folyót híjuk Dunának, és
E sajátos képződményt...

FIÚCSKÁK *euforikusan*
Képződményt!

ROBI A lehatárolt területen...

FIÚCSKÁK *mint fent*
Területen!

ROBI Híjjuk hazánknak!

FIÚCSKÁK *mint fent*
Hazánknak!

ROBI *hirtelen*
**Gyűlöllek, hazám,
bogár lépjen nyitott szemedre!**

D (B), 310.

Robi liheg, a folyót híjuk Dunának, a víz folyójk lefelé, a
képződményt a lehatárolt területen híjjuk hazánknak,

„gyűlöllek, hazám, bogár lépjen nyitott
szemedre”.

D (B), 307.

Kászoni! hányszor eszembe
jutsz, hosszú sörényed, langyos-lusta combod,
mannás-melig melled, tejizű csókod,

F, 133.

Panna egészen más volt. „Hosszú sörényed, langyos-lusta combod, man-
nás, meleg melled, tejizű csókod”, ahogy a költő írja.

„A mámor enyhe szabadsága”, (B), 616.

Milyen a mai prózáiró?

A mai prózáiró csendes férfi vagy/és nő.

Milyen a mai prózáiró?

A mai prózáiró olyan, hogy az élete olyan, hogy az
nem halad valahonnét valahová.

Kb. 6-7.

25

Irodalomjegyzék

BENKES ZSUZSA—PETŐFI S. János:

1993a. Az (újra)alkotó képzelet nyomában 1. Versek fizikai megjelenési formájával kapcsolatos kreatív-produktív gyakorlatok. *Magyartanítás*, 1993/3. május, 2—6.

1993b. Kreatív-produktív megközelítés és intertextualitás. In: PETŐFI S. János—BÉKÉSI Imre—VASS László (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, JGYTF Kiadó, Szeged, 107—132.

BIRNBAUM, Marianna D.:

1991. *Esterházy-kalauz*. Marianna D. Birnbaum beszélget Esterházy Péterrel. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1991.

PETŐFI S. János:

1990a. Szemiotikai textológia — Didaktika. In: PETŐFI S. János—BÉKÉSI Imre (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 1. A szövegtani kutatás néhány alapkérdése*, Szeged, 7—21.

1990b. *Szöveg, szövegtan, műelemzés (Textológiai tanulmányok)*, Országos Pedagógiai Intézet, Budapest.

1991. A szövegszignifikáció aspektusai és azok szemiotikai textológiai tárgyalása. In: PETŐFI S. János—BÉKÉSI Imre (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 2. A magyar szövegtani kutatás irodalmából* (Első rész), JGYTF Kiadó, Szeged, 7—37.

1993. A szemiotikai szövegtan mint határtudomány (Szövegtani kutatás magyar nyelvi és szociokulturális háttérrel). In: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon I—III*. Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság — Scriptum Kft. Budapest—Szeged, 1203—1218.

- PETŐFI S. János—BÁCSI János—BENKES Zsuzsa—VASS László:
1993. *Szövegtan és verselemzés*, Pedagógus Szakma Megújítása Projekt Programiroda, Budapest.
- PETŐFI S. János—BENKES ZSUSZA:
1992. *Elkallódni megkerülni. Versek kreatív megközelítése szövegtani keretben*, Országos Továbbképző, Taneszközfejlesztő és Értékesítő Vállalat, Veszprém.
- PETŐFI S. János—VASS László:
1992. A szövegnyelvészet helye és feladata a szemiotikai textológiai kutatásban. In: PETŐFI S. János—BÉKÉSI Imre—VASS László (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 5. Szövegtani kutatás: témák, eredmények, feladatok*, JGYTF Kiadó, Szeged, 177—195.
1993. Az argumentatív értelmező interpretáció néhány aspektusa. Nagy László: *Verseim verse*. In: PETŐFI S. János—BÉKÉSI Imre—VASS László (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 6. A verbális szövegek szemiotikai megközelítésének aspektusaihoz (II)*, JGYTF Kiadó, Szeged, 81—106.
- VASS László:
1990. Szupertextuális kohézió és stilisztika. In: PETŐFI S. János—BÉKÉSI Imre (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 1. A szövegtani kutatás néhány alapkérdése*, Szeged, 45—56.
1991a. Szimbolikus kontextualizáció és intertextualitás. Nagy László: *Inkarnáció ezüstben*. In: PETŐFI S. János—BÉKÉSI Imre (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 2. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Első rész)*, JGYTF Kiadó, Szeged, 55—66.
1991b. Szupertextus, stíluselemzés és -tipológia. In: PETŐFI S. János—BÉKÉSI Imre (szerk.): *Szemiotikai szövegtan 3. A magyar szövegtani kutatás irodalmából (Második rész)*, JGYTF Kiadó, Szeged, 69—77.
1993. Megjegyzések szövegek makroorganizációjával kapcsolatban. In: *Régi és új peregrináció. Magyarok külföldön, külföldiek Magyarországon I—III*. Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság—Scriptum Kft. Budapest—Szeged, 1471—1477.

TEXTOLGY MANUAL TO „ESTERHÁZY-GUIDE”

LÁSZLÓ VASS

The author, within the frames of semiotic textology deals with some problems of the vehicles in a text of special structure: MARIANNA D. BIRNBAUM: *Esterházy-Guide*. MARIANNA D. BIRNBAUM talks with Peter Esterházy. Magvető, Budapest, 1991. No details of categories and other constituents of semiotic textology are touched upon.

Special emphasis is put on several interpretative properties of physical and linguistic semiotic aspects of the vehicles formed by modern printing technique, typography, etc. through an analysis of representative — according to the author's opinion — pages chosen from the *Esterházy-Guide* and by making some remarks mainly of descriptive character.